

Olav Haraldsson

Taler

Fredrik Paasche

Dato

29 juli 1930

Sted

Nidaros Domkirke, Trondheim

Omstendigheter

Den norske kirkes 900-årsjubileum

- 1 Fra mangfoldige talerstoler i Norge har man i dag forsøkt å levendegjøre et stort minne. Og vi har bruk for minnet om rikssamleren Olav Haraldsson, vi som står klassekløvd og stundom landskapskløvd, vi som står sprogløvd etter fremmedstyrets farlige tid, vi som gjennom århundrer glemte våre frendefolk i
- 5 Vesterhavet og heller ikke ved minnefesten i år har budt dem noen bred plass, enda de deler Olavsminnet med oss.

- Vi har bruk for minnet om kristendomsforkynneren Olav Haraldsson, ingen vil vel påstå at vi har gjennomført brorskapets religion. Vi har bruk for minnet om
- 10 helten Olav Haraldsson, vi som er modigst når vi ser vi har overmakten med oss.

- Da Tormod Kolbrunarskald visste at hans herre var falt - at han var kald, han som hadde vært så varm - prøvde skalden, selv døende, å få sagt efterslekten et
- 15 ord om kong Olavs mot: Kongen stormet frem i striden, han var den eneste av alle krigerne som ikke dekket sig med skjold i oddenes tette drive.

- Olav Haraldsson kom ikke til møte med sine fiender fordi han ønsket sig døden. Men han kom heller ikke for å rømme. Stillingen er klar, sier Tormod foran
- 20 slaget: vi seirer, eller vi blir liggende her. De seiret ikke, de blev liggende. Til et folk gikk over til de falne, og kalte dem stridsmenn for den gode sak og den nye tid, og vakte dem til nytt liv i saga og legende, diktning og kunst.

- Sagaen om Olav Haraldsson og legenden om Olav den hellige blev byggende
- 25 makter i landet. Det hadde vært litt uvisst hvad Norge egentlig var. Gjennom den hellige konge, Norges evige konge som våker over sin arv, fikk riket faste grenser. I fremmedstyrets dager kalte man sin lov «St. Olavs lov». Og sagaens

30 konge kom igjen. «Sagaen,» skrev Wergeland, «er vår selvstendighets vern, den bemanner med kjempesterke drømmer fra det gamle rike en usynlig bastion.» - Kong Olav rir, og åkeren som lå tråkket, reiser sig.

35 Så sterkt beveget Olav: Haraldssons skjebne nordmenns, og islendingers fantasi, at vi har vanskelig for å finne frem til den historiske virkelighet. Det er fristende å følge sagaen, for den skildrer praktfullt. Men vi kan ikke lite på den lenger enn skaldeversene rekker, de små versene som vi gjerne springer over når vi leser Heimskringla.

40 Takk være skaldene, som kjente Olav Haraldsson og fulgte ham også da det ikke var lønnsomt, vet vi en del om kong Olav. Vi vet at han ung kom hjem fra viking og kjempet mot overmakt, at han seiret over innenlandske fiender og skaffet sig ro for utenlandske, at han innførte kirke og kristendom, og gav lov som skulde tjene freden i landet, at han var hård mot den som brøt loven, og at han lenge hadde myndighet til å sette sin vilje igjennem. Vi vet at han til sist
45 måtte vike for et forbund mellom fremmed makt og norsk makt, at han vendte tilbake og på ny gikk til kamp mot de sterke, og fant døden.

Hans historie sier oss litt om hans art. Han vilde noe og gav sig ikke. Kanskje hadde han lært utenlands å tenke stort om en konges opgave, han hadde mottatt
50 kristendommen hos en fremmed fyrste, en som i forbund med en reformvennlig kirke prøvde å skaffe sig makt og holde orden i sitt land.

De gamle bønder knurret, sier skalden Sigvat Tordsson. Men den strenge Olav Haraldsson hadde også dem som holdt av ham. Sigvat priser de trofaste som
55 sank på Stiklestad. Det var ingen glede lenger å leve. Landet så anderledes ut for skalden efter Olavs død: de høie, hellende kleiver smilte ikke mer.

Gjennem Sigvats vers kan vi nu og da komme Olav Haraldsson nær, han står der et øieblikk. Knut den mektige ventes til Norge, med overlegen flåte og hær. Til
60 oss søker ikke mange, sier Sigvat; vi har små skib og få folk. «Men jeg ser ikke frykt hos kongen.» - Det er ikke det mot Tormod Kolbrunarskald taler om: Kampmotet. Det er noe mer, det er sikkerheten hos en mann som tror på sin rett og sitt kall. Vi vet fra skaldenes diktning at kong Olav har agitert med sin rett til landet, vi vet at kristendomsforkynneren Olav Haraldsson har talt om sin
65 beskytter Krist.

«Jeg ser ikke frykt hos kongen.» Det må ha gjort inntrykk på flere enn Sigvat skald. Slik har de vel ofte sett kong Olav, de høvdinger som kjempet mot ham på
70 Stiklestad. Og hans sikkerhet kan ha bidratt til å gjøre dem usikre, og til å skaffe ham den snare opreisning.

Vi er i den store kirke som våre forfedre reiste for Norges evige konge.

75 Vi har vel oplevd i dette landet, som vi sier vi elsker - at Norge virkelig grep oss. Vi har ønsket å bli verdige det store, stigende land. Vi har kjent at her er vårt hjem, vår trygghet: «I dette landet har jeg mang en dag vært glad.» Eller Norge tok oss med sin historie: med runestenen, med den lave stuen oppe i fjell-lien, med stavkirkens tårn over skogen, med Olavs helligdom.

80 Her hvor vi er nu, knelte pilegrimene, her var de ved målet. Hit kom skalden Einar Skuleson og sa frem sitt Olavs-kvede, for Norges konger, for «trønderne og alle nordmenn.» Her steg Sverre inn en dag, her gikk han op mot høialteret, til møte med Norges evige konge, som hadde kalt på ham i drømmen. Her lot
85 han blikket gli over buene og forstod hvem erkebiskop Eystein var, her gledet han sig over det Norge han skulde vinne.

Hit kom tenkeren som skrev Kongespeilet. Og her må det vel ha slått ham, at «det er ikke menneskets rette odel å falle ned som buskapen» - at mennesket er
90 bestemt til å være en kostbarhet i verden og en kostbarhet i den neste verden, det beror på ham selv om han vil skaffe sig den odel han er født til.

Her stilnet vår historie til slutt. De fremmede kom: Karl Knutsson, Christiern av Oldenburg. En som så kong Christiern her inne, forteller: «Aldri så jeg noen
95 fyrste gladere.» Og kanskje tenkte den unge gutt som tok imot den gamle krone at han vilde bli kong Olav en verdig arving.

Han blev kong Knuds arving. Og det blev stille her oppe, øde her inne. En dag var St. Olavs skrin forsvunnet fra høialteret. Murene stod her og skremte til
100 slutt, det spøkte bak stenmassene med alle de grinende og gapende dyr, djevlsmakter holdt til der, i det 17. århundre skrifter en heks at hun har vært i den store kirken «i Trunheim» for å inngå forbund med mørkets fyrste.

Det er kirken vendt om til et vrengebillede. Men enda er det den store kirken,
105 den med makt over folkefantasiaen. Gjennom mørket skimter vi den gamle glans.

Gerhard Schøning kom hit og så glansen, da blev Norge større for ham. Og når
110 Wergeland så inn i sitt fremtids-Norge, da lignet landet det Norge som var,
«dengang Domkirken kneiste i Nidaros». Håkons hall og Olavs kirke reise ville
de av grus! Seerens spådom gikk i oppfyllelse. Hit kom menn for å fortsette
Fysteins arbeide. Hit kom Gustav Vigeland; ennu en gang lyste det av geni fra
høikoret.

115 Var det til utstyr bare våre forfedre reiste kirken? Stod den her som fasade? Vi
kan nokså trygt svare nei. Den er reist av religiøs ånd, og prydet av ånd, ikke av
kristendommens ånd alene, mange slags krefter har vært i arbeid her - men uten
Kristtroens kraft kunde ikke Domkirken tenkes.

120 Om vi mener at de gamle bare var vanekristne, navnkristne, får vi ikke forklaring
på vår historie, ikke på Olav Åstesons syner, ikke på den gamle religiøse kunst
som virkelig finnes i vårt land, ikke på det norske samfund med større
rettferdighet og mildere seder enn før. Det står i en norsk preken fra kong
125 Sverres tid: «Det er en god gjerning å gi penger til kirkene, men en ennu bedre
gjerning å hjelpe sin stakkars neste i hans nød; for kirkene skal gå under med
verden, men en sjel forgår aldri.»

Man bekymret sig ikke bare om korkåper og stas. Man hadde hørt noe om to
130 store bud som var ett. Du skal elske din Gud, og du finner ham i din neste, i den
fattigste, ja i den forstøtte, Gud er i nød, Gud er i fengsel og vil hjelpes av oss.

Visste Olav Haraldsson noe om Gud i menneskets sjel? Kanskje gjorde han det.
Det står i loven han gav: Det skal være forbudt å sette ut barn og la dem
135 omkomme; vi skal gi en træl fri her på tinget den første søndag under
tingsamlingen; vi skal gi træler fri når julen kommer. Kong Olav må ha visst noe
om menneskerettigheter, mere enn man før hadde visst i Norge.

Det er tydelig hvor han har sin kunnskap fra. Trælen skal frigis på vår drottins
140 dag eller like før den hellige natt. Det er religionen som bestemmer kong Olav.
Og kanskje har mange av de undertrykte i landet vært takknemlige mot kongen
og hans religion. Sikkert har norske mødre vært det: «Det er forbudt å sette ut
barn og la dem dø.»

Men det har vel plaget mange, det nye, både fordi det var nytt og uvant, og fordi det blev gjennomført med myndighet. Presset av det vordende har til alle tider irritert. Og kanskje var det stor forargelse i bondehæren på Stiklestad, kanskje stort hat hos somme.

150

Men vi merker ikke at noen har ringeaktet Olav Haraldsson, ham de ikke så frykt hos. Og da han var død, blev det tid til å tenke ham igjennem og sammenligne. Det hører jo ikke til de sjeldne ting at en ny regjering skuffer og at en gammel tar sig bedre ut når den er borte. Og denne gang var det mange som
155 ikke blev trett av å minne om den gamle. Hva har han ført med sig, den nye, fremmede konge? Herjende uår over Norge. Annet var det i Olavs tid: hos hver mann i landet lå kornet tørt under tak.

160

I en saga om kong Olav finnes en fortelling om noen menn som møtte ham på en vei utenfor Nidaros, og ikke kjente ham. Han bar hvite klær, veien var våt, og mennene som ergret sig over vandreren - han vilde ikke tale med dem - sørget for å skaffe ham søleflekke på klærne. Neste dag fikk de bud om å komme til kongsgården. Men kongen sa ikke stort, han gav dem bare et råd: de burde vokte sig for å håne en mann de ikke kjente, - det kunde være en konge. Man kan ta
165 fortellingen billedlig. Slik omtrent var den lærdom kong Olav gav nordmennene. Nu da han var død, så de hvem de hadde «hånet»: kongen, den rette konge.

170

Man opholdt sig ikke ved hans synder, man gikk over til mannen som hadde utført det veldige arbeide å samle landet og gi det «den nye sed». Helgenkongen begynte sitt liv.

175

Vi har lært at helgentroen gavnet den nye religions sak, fordi helgenene trådte i gudenes sted og gjorde overgangen fra gammelt til nytt mindre besværlig. Og det er jo så: man hadde ikke færre hjelpere nu enn før. Det blir allikevel avstand mellom gudene og de hellige. De hedenske guders minste kraft er den etiske; helgenen var et menneske som vi alle, men la uro og svakhet langt bak sig, for å kunne bli hjelperen, må han først ha vært forbilledet.

180

En forfatter som levde i Olav Haraldssons tid, uttrykker helgenens hemmelighet slik: «Drue var jeg, perset er jeg, vin blir jeg.» Helgenen er eksemplets makt.

Det er vekst i overgangen fra guden til helgenen. Vi synger at «morgonen rann

185 og myrkret kvarv» - og det kan høres som en frase, for vi vet at hedendommen
var ikke bare mørke og kristendommen ikke bare lys. Men ennå har sangen om
lyset sin rett. Vi kan ikke se annet enn at det er vekst i overgangen fra det gamle
til det nye, fra skogen til skolen om man vil - til kunnskapsskolen og
selvbeherskelsens skole. Hedendommen hadde sin etikk, og en etikk som var høi
190 hos mange. Men den bunnet ikke i religion. Med kristendommen går det
religion i etikken, det etiske står sterkere enn før, det er Guds fordring til oss.

Vi skal huske at også «den gamle sed» hadde sine martyrer.

Kristendomsforkynnelsen her oppe i tiden ved år 1000 skapte krise i sinnene.
195 Harald Hårfagres skalde ser ut til å være vanehedninger, de priser sin herre uten
å bekymre sig stort om gudene. Men da kristendommen kommer, går den
hedenske skaldediktning plutselig full av ivrende bekjennelse til Tor og hans
makt. Hedendommen dør ikke langsomt ut; den flammer op før den faller - før
den faller som religion, og lever videre som overtro og sinnelag.

200

Det var noe i hedendommen som kom den nye tro i møte, endog kjernen i den
nye tro. Man kjente jo forestillingen om guden som er ophengt på et tre, man
visste at lidelse kan være veien til større makt. Odin blev ophengt på
verdenstreet, da vokste han i innsikt, da blev han herre over tilværelsens krefter.

205 Odin forteller:

Jeg vet at jeg hang

på det vindkalde tre

210

ni lange netter,

såret med geir

215

og given til Odin,

jeg selv gitt hen til mig selv,

på det ene tre hvorom ingen vet

220

av hvad rot det rinner.

Men det blir en forskjell mellom Odin og Krist. Odin stiger ned fra treet, han
225 dør ikke, Krist dør for å stige ned i dødsriket og overvinne døden. Han bryter
portene av jern, han binder djevelen med lenker av ild, han fører opp av dødsriket
alle som har ventet på ham i hundrer og tusener av år. Krist er sterkere enn
Odin, som skal synke i Ragnarok. Krist «anglet ormen», heter det - Tor hadde
aldri fått bukt med Midgardsormen. Balder måtte bli i Hel, Krist er steget til sin
230 himmel. Den nye gud var den sterke gud. Æsene blev djevlelmakter som bodde i
mørkeheimer.

Krists vei til seieren gikk gjennom døden. Og St. Olav var gått veien som Krist
gikk. Man la hans historie nær opp til Krist's historie. Man gav ham også Krist's
235 barmhjertighet; den hellige Olav er hjelperen, undergjøreren.

Våre kristne forfedre hadde lettere for å tro enn for å tvile. I tvileren så man en
forbannet. Man vilde ikke vite av at det å tvile kan være å lytte etter Gud.

240 Sikkert har en trang kristendom, en smålig Gud, ofte vært forkynt her inne.
Men man glemte ikke heller den urgamle lære - som kristendommen deler med
mange religioner - at menneskets sjel er bestemt til å være en kostbarhet i verden.

245 Menneskene er lunefulle og urettvise, den ene mot den andre, sier forfatteren av
Kongespeilet. Men ikke urettferd og hat, ikke krig som går over folkene, kan
drepe troen på menneskesjelens rette odel. Den skal også overleve klagen over
«sjelelivets mekanisering».

250 Den moderne teknikks underer - det er vel et stolt avsnitt av historien om åndens
seier over materien. Domkirken i Trondheim og Høiskolen i Trondheim sier
ikke hverandre imot.

Nu skumrer det over Stiklestad, hvor kong Olav døde, liggende mot stenen, mot
255 sitt hårde land. - Det var meningen at et dikt om Olav Haraldsson skulde lydt
her inne idag, for Norges konge, «for trønderne og alle nordmenn». Sangen
kom ikke, vi var ikke det samlende minne voksne. Men vi har oplevd bruset av
det dikt som Domkirken er. Og det sier oss at tvers igjennem striden som står i
vårt land - og må stå, for vi skal videre - virker også sterke samlende krefter.

260 Tett ved oss ligger St. Olavs relikvier. Vi vet ikke plassen, og det kan være det

samme. «Ikke alle er døde, som i jorden er lagt.» Olav Haraldsson lever i St. Olavs kirke, i St. Olavs lov og i Norges rike. Vi har mottatt noe av ham, alle.

265

Kilde

Fredrik Paasche: Artikler og taler. Oslo 1948.

Emneoversikt

Hyllest, Kristendom, Minnetale, Norsk historie

270

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/olav-haraldsson>

275

280

285

290

295

300